

Vztahy mezi Křivoklátem a městem Rakovník v 16. století

Šestnácté století je v dějinách města Rakovníka asi nejvíce populární, nemalé pozornosti se těšilo už za dob místních historiků Františka Levého a Zikmunda Wintra.¹ Zájem nebyl vůbec náhodný. Jedná se o nejstarší období, z kterého se v městském archivním fondu dochovalo značné množství písemných pramenů, byť pro předchozí století několik závažných dokumentů k dispozici máme.² Vlasteneckým badatelům jistě imponovala i kultivovaná čeština, která se v písemnostech raného novověku vyskytuje, a bezpočet zápisů ze všedního života města. Rakovník se v tomto světle jeví jako hospodářsky rozvíjející se centrum, jež navíc usilovalo o rovnocenné postavení s královskými městy. I to se mu podařilo a roku 1588 jej císař Rudolf II. zbavil poddanské závislosti na Křivoklátu a povýšil ho do třetího stavu. Místní archivář Jan Renner, který se v meziválečném období rakovnickým 16. stoletím soustavně zabýval, nazval proto ve svém nevydaném strojopisu o historii města kapitolu týkající se let 1526–1588 příznačně „Rakovník v boji za svobodu“.³ Dokládá to, jakou roli sledované období ve vědomí badatelů tehdejších generací hrálo.

Bohužel, od Rennerových dob se nikdo nepokusil poznání rakovnického 16. století závažnou měrou prohloubit. V kontextu vývoje českých zemí je ovšem zřejmé, že povýšení Rakovníka do třetího stavu přišlo poněkud pozdě, kdy politická sláva měst již byla na ústupu. Zejména po roce 1547 neměl tento stav mnoho příležitostí zasahovat do událostí země. Také ekonomicky mu konkurovalo podnikání šlechty, a vývoj tak jednoznačný nebyl. Avšak zdecimování měst za třicetileté války zhoršilo situaci natolik, že relativně klidné 16. století se jevílo ve značně příznivém světle.

Rakovník byl od středověku integrální součástí křivoklátského panství, které jej obklopovalo, a ve své oblasti měl jakožto komorní město specifické postavení. Předně se dosud nachází v regionu s nevelkou městskou sítí, okolní města a městečka byla na nižším stupni rozvoje (Nové Strašecí, Unhošť, Čistá, Kralovice aj.) a vzdálenost významných sousedů přesahovala dvacetikilometrovou hranici (Slaný, Louny, Beroun, Plzeň). Žádné město tak Rakovníku nekonkurovalo.⁴

¹ Především František LEVÝ, *Dějiny král. města Rakovníka*. Rakovník 1896; Zikmund WINTER, *Rakovník století šestnáctého*. Časopis Českého muzea 57, 1883, s. 449–472; 58, 1884, s. 81–99, 222–238, 425–446; 59, 1885, s. 23–45. Na mysl máme také samozřejmě další Wintrovy a Levého studie o 16. století, které tu necitujeme, jakož i zpopularizování tohoto období Wintrovy mi beletristickými pracemi.

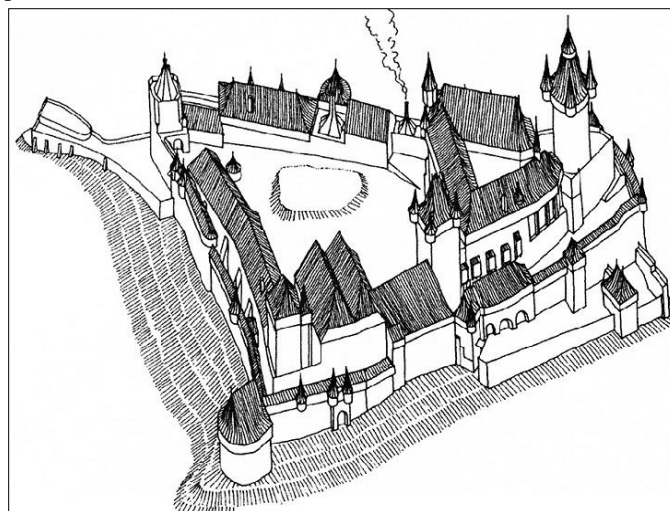
² Rakovnický městský fond začíná chronologicky listinou Jana Lucemburského z roku 1319, nejstarší městská kniha pochází z osmdesátých let 14. století. Další knihy se týkají století patnáctého (Státní okresní archiv /SOKA/ Rakovník, f. Archiv města Rakovníka /AMR/. K tomu Rostislav NOVÝ, *Městské knihy v Čechách a na Moravě 1310–1526*. Praha 1963; Jan ČERNÝ – Bohdan ZILYNSKYJ (ed.): *Studie Rostislava Nového o nejstarších rakovnických městských knihách*. Rakovnický historický sborník /RHS/ 6, 2005, s. 119–130). Nejnověji: Kateřina ZENKLOVÁ, *Správa města Rakovníka v pozdním středověku*. Diplomová práce obhájená na FF UK Praha 2014; TÁŽ, *Městská správa a diplomatická produkce pozdně středověkého Rakovníka*. Sborník archivních prací 66, 2016, s. 38–144.

³ Jan RENNER, *Rakovník v boji za svobodu (1526–1588)*. SOKA Rakovník, Renner Jan – osobní fond, kart. č. 3, Dějiny Rakovníka od nejstarších dob do roku 1648, strojopis.

⁴ Jan ČERNÝ, *Nové Strašecí v korespondenci se Slaným a Rakovníkem v 16. a 17. století*. Středočeský sborník historický (SSH) 35, 2009, s. 130–184; TÝŽ, *Službu svú vzkazujem, slovné opatrnosti páni sousedé a přátelé naši milí*.

Křivoklátský komorní statek, vlastněný korunou a spravovaný českou komorou, však mnoho příležitostí k rychlejšímu vývoji neposkytoval.⁵ Nepomáhaly tomu ani časté zástavy panství, zejména v první polovině 16. století. O to intenzivněji probíhaly všední kontakty Rakovníka s jeho bezprostředním okolím, byť vsi či drobné statky byly většinou vázány na Křivoklát v rámci přežívající manské soustavy, jejíž význam už tehdy ustupoval.⁶ Vztahy k nejvýraznějšímu centru v oblasti tak byly pro Rakovník klíčové i tehdy, když dosáhl statusu královského města.

Právě výzkum všedních kontaktů Rakovníka s Křivoklátem se stal předmětem našeho zájmu. Tyto záležitosti sice prosakují ve Wintrových pracích, soustavnou pozornost jim prozatím nikdo nevěnoval. František Levý se ve svých Dějinách Rakovníka soustředil především na politické postavení města, které zápasilo s vrchností o své pozice. Tento přístup přebíral Jan Renner, i když se ve svém textu již vyrovnává se skutečností, že v době rozbrojů a napjatých vztahů dokázal Rakovník dodávat na Křivoklát běžné zboží, komunikovat o všedních záležitostech a dokonce posílat hejtmanovi dárky.⁷ Pozici Rakovníka komplikovalo nejednoznačné postavení komorního panství a jeho časté zástavy. Město v těchto případech usilovalo o to, aby bylo spravováno královskou komorou, nikoli dočasným držitelem Křivoklátska nebo jeho úředníkem. Křivoklátského hejtmana Rakovník jako úředně nadřízenou osobu sice respektoval, ale jen pokud bylo dominium v držení české koruny a pod dozorem komory. To samozřejmě s sebou neslo spoustu potíží.

Křivoklát v 16. století

Registra odeslaných listů města Rakovníka z let 1534–1544 (1545). RHS 7, 2006, s. 163–228; TÝŽ, *Korespondence mezi městy Rakovníkem a Slaným v 16. století*. Slánské rozhovory 2007, Rakovník. Slaný 2008, s. 19–22.

⁵ K hospodaření na komorních statcích v raném novověku Eduard MAUR, *Český komorní velkostatek v 17. století*. Praha 1976.

⁶ Marek LAŠTOVKA, *Křivoklátská léna v době předhusitské*. SSH 21, 1995, s. 44–66; Eva ŠIMICOVÁ, *Křivoklátská manská kniha z let 1454–1566*. RHS 5, 2004, s. 23–81. Ke Křivoklátsku přehledně Václav KOČKA, *Dějiny Rakovníka*. Rakovník 1936, s. 9 nn. nebo August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého VIII, Rakovnícko a Slánsko*. Praha 1891, s. 1–59.

⁷ LEVÝ, *Dějiny král. města Rakovníka*, s. 72–120; RENNER, *Rakovník v boji za svobodu*, zvl. s. 37–39.

Specifická situace nastala i tehdy, když měl v letech 1565–1577 Křivoklátsko v zástavě arcikníže Ferdinand, bývalý český místodržitel.⁸ Dokonce i jemu odmítlo město v roce 1566 přisáhat *poddanost a člověčenství*, a vysloužilo si tím zákaz vstupovat na křivoklátské pozemky a provozovat s křivoklátskými poddanými obchody, což ve skutečnosti nebylo možné dodržovat důsledně.⁹ Rakovník se v četných stížnostech, adresovaných mimo jiné císaři Maxmiliánu II., odvolával na svá privilegia, která podle výkladu představitelů města nesměl překračovat žádný držitel Křivokláta. Arcikníže zase odmítal, aby Rakovník bez složení slibu užíval křivoklátské pozemky, především pro pastvy a braní dříví. Město bylo ztíženo také v dopravě po komunikacích. Zákaz trval více jak deset let, zrušil jej až Rudolf II. v lednu 1579, kdy skončila krátká zástava Křivoklátska Jiřímu z Lobkovic a panství se vrátilo koruně.¹⁰ Emancipovaný Rakovník tehdy vystupňoval úsilí o povýšení do třetího stavu a zahájil množství jednání s vysokými úředníky o podporu svého postavení. Na Křivoklát odváděl roční plat a trpěl obnovování městské rady křivoklátským úředníkem. Ostatní platy odváděl podle usnesení sněmu a podle potřeby poskytoval vojáky jako příspěvní k zemské hotovosti.¹¹ Správa české komory městu vyhovovala více, vždy znamenala větší svobodu.

V roce 1582 dal císař pokyn, aby městskou radu v Rakovníku obnovoval úřad královského podkomořího.¹² V praxi tak do města zajížděl nejčastěji královský hofrychtář, na vydání příslušného privilegia však musel Rakovník ještě delší dobu čekat. Teprve roku 1588 dochází víceméně k formální změně. Město císař povýšil do třetího stavu a potvrdil jeho podřízenost podkomořskému úřadu.¹³ Odvádět ale muselo komorní plat do důchodu křivoklátského panství a v případě králova lovu na Křivoklátě zůstala povinnost dodávat koně, vozy a pacholky, jako tomu bylo v předchozích letech. Je nasnadě, že mnoho pozornosti je v listině věnováno vymezení pastvin, které byly za určitých podmínek Rakovníku povoleny k užívání. V kontextu dosavadního poznání je zřejmé, že povýšení Rakovníka byl dlouhotrvající proces, probíhající již ve druhé polovině 15. století. Zejména za vlády Jagellonců, kdy Rakovník získal řadu privilegií, stouply tyto naděje, završené už tehdy žádostí ke králi Ludvíkovi o zařazení města pod správu královského podkomořího, o možnost účastnit se zasedání sněmu a o odvody obdobných platů jako jiná královská města.¹⁴ Jejich prosby však zůstaly ještě delší čas nevyslyšeny.

⁸ K osobnosti arciknížete Ferdinanda Václav BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem. Šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvníh Habsburků*. České Budějovice 2006.

⁹ Své postoje vysvětloval Rakovník císaři: SOKA Rakovník, AMR, Kancelářská registra odeslané korespondence 1560–1566, inv. č. 259, kniha č. 244, fol. 232r, 258r.

¹⁰ K tomu shromážděné dokumenty s dobovými opisy: SOKA Rakovník, AMR, Kniha památná od pol. 16. st. do 1642, kniha č. 67, inv. č. 82, fol. 46r–72r. Jiří Lobkovic držel Křivoklátsko v letech 1577–1579 (KOČKA, *Dějiny Rakovníka*, s. 68–70; SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého VIII*, s. 38).

¹¹ K tomu množství pramenů v Národním archivu (NA) Praha, Stará manipulace; SOKA Rakovník, AMR.

¹² Opis císařova listu podkomořímu datovaného ve Vídni 5. 4. 1582 (SOKA Rakovník, AMR, Registra purkmistrů 1582–1586, kniha č. 664, inv. č. 1405, fol. 3r–v; dále k tomu například AMR, registratura, kart. č. 33, inv. č. 792, oznámení podkomořího z 28. 6. 1582 Rakovníku, že jej přijímá pod svou správu a začne tu obnovovat konšelský úřad).

¹³ Privilegium v originále dochováno: SOKA Rakovník, AMR, listina č. 8, inv. č. 8, Císař Rudolf II. připojuje Rakovník k třetímu stavu, Praha, 27. 7. 1588.

¹⁴ SOKA Rakovník, AMR, registratura, kart. č. 29, inv. č. 786, opis žádosti města ke králi Ludvíkovi o povýšení do třetího stavu, s. d.

Nás bude zajímat otázka, jak se všechny tyto záležitosti odrazily na všední komunikaci Rakovníka s Křivoklátem a zda došlo k nějakým posunům. Poslouží k tomu bohatě dochovaná registra odeslané korespondence ve fondu města a jednotlivé listy v registratuře. Registra obsahují koncepty běžné pošty, tak zvaných missivů, které byly odesílány z městské kanceláře sousedním městům, vrchnostenským kancelářím či krajským nebo centrálním úřadům. Nejvíce jich putovalo k významným sousedům, do Loun, Žatce nebo do pražského souměstí, další směřovaly ke krajským hejtmanům a samozřejmě do české komory. Mnoho jich bylo odesláno také na Křivoklát. Pro 16. století se dochovalo deset svazků register, víceméně uměle vytvořených v meziválečném období archivářem Janem Rennerem.¹⁵ Dosavadní výzkum se soustřeďoval pouze na korespondenci Rakovníka s některými městy a všiml si záležitostí, které musely kanceláře řešit. Jednalo se o obchod, bezpečnost, informovanost o dění v regionu nebo například o migraci obyvatel. Missivy odesílané na okolní drobné statky pomáhají více poodhalit každodenní směnu či běžné spory mezi městskými řemeslníky a poddanými z venkova. Centrální úřady naopak přijímaly listy týkající se správních či politických záležitostí, daní nebo majetkových sporů. Korespondence s Křivoklátem, jehož formální pozice se ve vztahu k Rakovníku v 16. století proměňovala, představuje jisté specifikum.

Zápisy v rakovnických registrech odeslané pošty jsou nejvíce dochovány od šedesátých let 16. století, množství missivů pak roste v letech osmdesátých a devadesátých. Najdeme tu zhruba kolem tisíce konceptů běžných listů odeslaných na Křivoklát, nejčastěji hejtmanovi panství, ale také purkrabímu, főtřmistřovi nebo polesnímu písaři.¹⁶ Aby byla naše sonda úplná, je třeba mít na zřeteli další listy a žádosti města k císaři a především k české komoře, od poloviny 16. století pak hlavně listy určené místodržiteli arciknížeti Ferdinandovi, jež nejdříve vystupuje jako zástupce krále na komorním panství a po roce 1565 jako vrchnost, která měla panství v zástavě.¹⁷ Jeho pozice se tak proměnila a vztahy s Rakovníkem se logicky zhoršily. Listy posílané na Křivoklát nebo ty, v nichž Rakovník řeší svůj vztah k panství a k jeho centrálnímu sídlu, se obsahově dotýkají široké škály témat a lze říci, že z tohoto pohledu jsou ve srovnání s dopisy určenými jiným kancelářím obsahově nejvíce pestré.

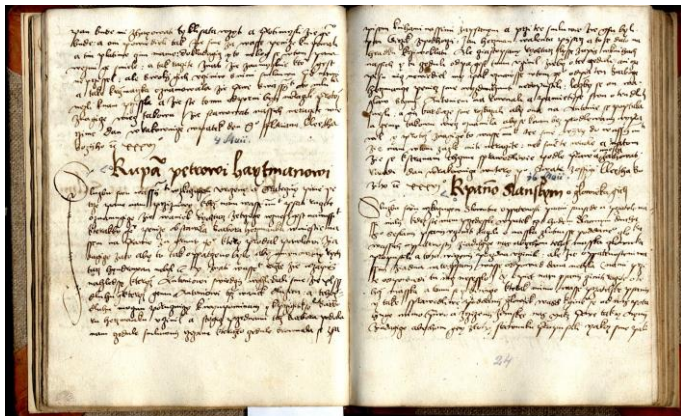
Korespondence s křivoklátskými hejtmany se z větší části týká běžných sousedských záležitostí, hejtman jen v několika málo případech vystupuje v listech jako zástupce vrchnosti. Většinou šlo o obnovení konšelského úřadu před rokem 1582 nebo o spory v dobách střídajících se držitelů. Nejstarší listy máme z let 1536–1539, tedy z období, které se vyznačuje nevyjasněnými poměry kolem zástavy panství, než se roku 1542 navrátilo koruně. I tehdy řeší korespondence běžné problémy. Nejstarší dopis z 16. května 1536, adresovaný hejtmanu Petru

¹⁵ SOKA Rakovník, AMR, Kancelářská registra odeslané korespondence 1534–1545; 1559–1569; 1560–1566; 1564 a 1576–1585; 1569–1575; 1576–1598; 1584–1591; 1591–1597; 1594–1596; 1598–1600, knihy č. 241–253, inv. č. 256–268.

¹⁶ Nejčastějšími adresáty tak jsou křivoklátské hejtmani nacházející se v úřadě po roce 1565, především Václav Oulička z Oulic, Petr Portnar z Kugelhofu či Hans Henrich Prolhofer. Řada listů směřovala purkrabím Janu Viseckému z Visky či Pavlu Siglerovskému z Göttersdorfu, často se vyskytuje i főtřmistr Jiřík Čulík z Rutvasu.

¹⁷ Tuto korespondenci kromě konceptů a odpovědí uložených v rakovnickém městském fondu najdeme též v NA Praha, f. Stará manipulace. Fond křivoklátského velkostatku podobné listy pro 16. století neobsahuje (SOA Praha, Velkostatek Křivoklát). Korespondence z období zástavy panství Ferdinandovi Tyrolskému je uložena též v zemském archivu v Innsbrucku (BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem*, s. 235, pozn. č. 850; KOČKA, *Dějiny Rakovníka*, s. 64–65).

Holému z Chrástu, se týká obstavení gruntu třtického rychtáře Vaňka.¹⁸ List ze září toho roku zase řeší neoprávněné užívání křivoklátských luk rakovnickými měšťany, kteří z nich neplatili nájem.¹⁹ I další témata se týkají dluhů. Před sporným držitelem Křivoklátu Albrechtem Šlikem z Holejče se dokonce v prosinci 1536 Rakovníčtí obhajují, že jsou nesprávně obviňováni z užívání špatné obilní míry.²⁰ V březnu příštího roku již Petr Holý v úřadu hejtmana nebyl, a tak městská rada píše kvůli sporu svého měšťana Jana Tichavy s otcem jakéhosi pacholete křivoklátskému purkrabímu.²¹

List města Rakovník hejtmanovi Petru Holému z Chrástu v registrech odeslané korespondence (1536)

Že Rakovník v této komplikované době zápasil se střídajícími se držiteli, potvrzuje nedatovaný list pocházející nejspíše z první poloviny roku 1539. Konšel jej adresují Ladislavu Popelovi z Lobkovic, jenž se toho roku ujímal panství. Zdůrazňují své povědomí o tom, že král mu nechal panství za peníze zapsat, avšak vyjadřují nepochopení, proč by se měli kvůli tomu hlásit na hradě. Vysvětlují, že podle královského mandátu spadají pod komoru, s níž hodlají řešit všechny své záležitosti. V závěru Rakovníčtí vyjadřují přesvědčení, že Ladislav Popel bude toto respektovat a že nechá město při jeho právech.²² Sdělení vyznívá určitě sebevědomě. Rakovník byl již nejspíše ponaučen z dlouhých sporů s bývalým zástavcem Albrechtem Šlikem. Tyto neshody se však v naší korespondenci neodrazily. Nejstarší dopisy tedy řeší témata, která posléze prostupují missivy po celé 16. století. Vztahy s Křivoklátem byly v době často se střídajících držitelů nevyrovnané, i když město mělo z roku 1534 potvrzená všechna dosavadní privilegia od krále Ferdinanda I. Již v roce 1538 ale musel král vydat městu ujištění, že v době zástav panství mají být rakovníčtí konšelé sázení prokurátorem královské komory, nikoli úředníkem panství.²³

Dochovaných zhruba tisíc dopisů poslaných mezi Rakovníkem a křivoklátskými úředníky v 16. století lze obsahově rozdělit do několika skupin. První dvě vycházejí z každodenních kontaktů s bezprostředním rakovnickým zázemím, vázaným na

správu hradu. Jde o obchodní a všední vztahy měšťanů s obyvateli venkova. Zhruba třicet procent všech listů (kolem 200) se tedy týká drobných dluhů vyplývajících z dodávek zboží. Měšťané si na dlužníky obvykle stěžovali u městské rady a ta posléze vyřizovala tyto záležitosti s jejich křivoklátskou vrchností. Obdobné množství listů se týká trestních a bezpečnostních záležitostí. Vyplývaly jednak z dlouhotrvajících neřešených dluhů, z části však z dodání vězňů do rakovnické šatlavy. Třetí významnou skupinu, zhruba osm procent listů, představují dodávky rakovnického zboží a odesílání řemeslníků na hrad, a to na základě objednávky ze strany hejtmana nebo jiného úředníka. Šest procent se týká naopak rakovnických objednávek dříví, které bylo důležitou stavební i palivovou surovinou, čtyři procenta zahrnují dohady a spory o užívání křivoklátských pozemků nebo o vymezení sporných hranic mezi pozemky měšťáky a „hradskými“. Stejně množství listů řeší pohledávky rakovnických obyvatel na nemovitostech, které leží na území panství, a jen tři procenta můžeme vztáhnout na obyvatelské záležitosti, tedy na případy, kdy se křivoklátský poddaný chtěl přestěhovat do Rakovníka, nejčastěji z důvodu sňatku.

Přesto ještě zbývá patnáct procent obsahově velmi různorodých listů. Malý počet z nich se týká například informací o morové nákaze a úmrtí rakovnických obyvatel, jež si vyžádala křivoklátská správa. Zahrnout sem můžeme několik zdvořilostních dopisů odeslaných hejtmanovi, ať už jde o poděkování za vyřízení některé záležitosti nebo o poslání dárku, nejčastěji v podobě soudku piva. Křivoklát také ve dvou listech posílá pokyny o pohybech psů v lesích, v dalších dvou missivech z roku 1597 zpravuje Rakovník hejtmana o nepřátelských vojácích a žádá, že pokud přitáhnou do města, aby bylo obyvatelům povoleno utéci i s dobytkem do křivoklátských lesů.²⁴ Taktéž dva listy se týkají vybírání rakovnického cla v Lišanech a v Mutějovicích. Obě vsi náležely ke Křivoklátu. Velmi malý počet se vztahuje k správním nebo vrchnostenským záležitostem. Jde například o žádosti města k hejtmanovi o obnovu konšelského úřadu, o platy odváděné na hrad nebo o omluvy Rakovnických, že se z nějakého důvodu nemohou dostavit k úřednímu jednání. Jak již bylo řečeno, obdobné správní záležitosti vyjednával Rakovník především s královskou komorou, s ostatními centrálními úřady nebo přímo v podobě suplikací posílaných králi.

Podíváme-li se na jednotlivé skupiny podrobněji, dozvíme se více o každodenních vztazích města s okolím, představovaným řadou menších vsí, závislých na Křivokláte. Dlužní záležitosti pomohou objasnit blízké rakovnické zázemí, s nímž bylo město v úzkém kontaktu. Samozřejmě náš pohled je omezený pouze na křivoklátské vsi, pro komplexní pohled by bylo třeba zpracovat korespondenci směřovanou na ostatní statky, které řídily správu svých obcí samy, bez dozoru Křivoklátu (například Krakovec). Rakovník řešil v tomto směru nejvíce záležitosti se vsí Lišany, kde většina obchodu proudila prostřednictvím tamějšího krčmáře nebo rychtáře. Podobná situace je i v případě Lubné, méně listů putovalo na Křivoklát kvůli poddaným z Nesuchyně, Lužné, Kněževsi, Pavlíkova a Hředel. Objevuje se také Panoší Újezd, Mutějovice, Ryšín či Lašovice. Naopak zcela výjimečně jsou v korespondenci zastoupeny například Račice, Řevničov, Hvozď, Městečko, Bratronice, Roztoky, Branov, Nezabudice, Pustověty nebo Velká Buková.

Zboží bylo zcela všední potřeby. Nejčastěji Rakovníčtí obchodovali s obilím (pšenice, ječmen, žito), s chmelem, pivem, dobytkem (krávy, vepří), s koňmi nebo se sukrem či s „krám-

¹⁸ SOKA Rakovník, AMR, Kancelářská registra odeslané korespondence 1534–1545, kniha č. 241, inv. č. 256, fol. 23v–24r; edice ČERNÝ, J.: *Službu svú vzkazujem, slovné opatnosti páni sousedé a přátelé naši milí*, s. 192, list. č. 44.

¹⁹ Tamtéž, fol. 27r; ed. s. 196, č. 50.

²⁰ Tamtéž, fol. 29r; ed. s. 197, č. 54.

²¹ Tamtéž, fol. 29v, ed. s. 198, s. 55. K Petrovi Holému z Chrástu KOČKA, *Dějiny Rakovnicka*, s. 496–498.

²² SOKA Rakovník, AMR, Kancelářská registra odeslané korespondence 1534–1545, kniha č. 241, inv. č. 256, fol. 45v; edice ČERNÝ, J.: *Službu svú vzkazujem, slovné opatnosti páni sousedé a přátelé naši milí*, s. 209, list. č. 78.

²³ NA Praha, Stará manipulace, kart. č. 1937, inv. č. 32/2.

²⁴ SOKA Rakovník, AMR, Kancelářská registra odeslané korespondence 1591–1597, kniha č. 250, inv. č. 265, fol. 121v a 124v.

skými věcmi“. Téměř se neobjevují řemeslnické výrobky, s nimiž si město vystačilo samo. Jak už zmíněno, řadu dluhů, a tím i obchodů s nekalým pozadím, nadělali krčmáři, a to nejen v Lišanech, anebo jednotliví vesničtí rychtáři. Ukazuje to na jistou úlohu těchto skupin obyvatel, kterou ve svém prostředí sehrávaly.

Uvedené poměry jsou vcelku potvrzeny záležitostmi trestními nebo bezpečnostními. Nejvíce provinilců, kvůli nimž Rakovník posílal listy na hrad, pocházelo opět z Lubné, Lišan, Lužné a Pavlíkova, z ostatních vsí se objevují spíše výjimečně (Řevničov, Kněžves, Hředle, Krupá, Zbečno apod.). Řada sporů se také týkala zemědělských produktů, hlavně obilí a zvířat (kůň, jalovice). V mnohých sporech znovu vystupují krčmáři, objevuje se pytláctví. Některá řízení jsou vedena znovu proti představitelům obcí, mezi nimiž dominuje rychtář z Pavlíkova.²⁵ Zejména v případech této vsi a Lišan šlo o spory kolem hranic mezi městskými a křivoklátskými pozemky, o pasení dobytka nebo o kradení dříví. Lišanští sledovali činnost mlynářů z Červeného mlýna, který patřil Rakovníku, ale byl situován mezi panskými pozemky nedaleko pod Hlavačovem. Mnohdy pouze zaběhnutá ovce způsobila horečné vyjednávání mezi Rakovníkem a hradem, které obyčejně vyústilo v přeměření a nové vykolikování hraniční čáry. Mlynář z Červeného mlýna byl přitom často bit od lišanských hlídačů.²⁶ Další spory jsou zcela běžné, jde o žaloby na krácení míry při trzích, o nářky na poctivost nebo o rouhání. Několik listů řeší i cizího nepřitele, který vniknul do uzavřeného světa. Rakovník s Křivoklátem se posléze snažily ve vzájemné spolupráci nebezpečí zažehnat. V listech se objevují zemští zhoupci a žháři nebo stačila pouhá přítomnost neznámé podezřelé osoby.²⁷ O jinou situaci šlo, když Křivoklát vsadil do rakovnického vězení trestance, na kterém nemělo město zájem a muselo jej živit. V těchto případech se snažilo vězně zbavit. Často však Křivoklát požadoval po Rakovníku vedení trestního řízení nebo zajištění výkonu exekuce.²⁸

Objednávky zboží a řemeslníků poslané z hradu do Rakovníka najdeme ve více než padesáti listech. Zde je třeba zdůraznit, že Rakovník většinou nebyl povinen tyto služby poskytovat a nechal si za ně buď platit, nebo je odmítl. Nejčastěji šlo o dodávky cihel nebo střešních tašek, a to především v šedesátých letech.²⁹ Rakovník obvykle hejtmana ujišťoval, že zjistí nejprve situaci, mají-li v městské cihelně zboží k dispozici. Pak zakázku buď odmítl, nebo ji vyplnil jen zčásti, tedy dodal nižší počet, než bylo požadováno. Rakovník také často půjčoval na hrad řemeslníky ze stavebních oborů, zejména tesaře a sklenáře, několikrát putoval na Křivoklát i bečvář. Specifickými dodávkami bylo ložní prádlo v případě, že Křivoklát navštívilo větší množství hostů. Protože Rakovník měl

privilegium krále Vladislava z roku 1488, které jej zbavovalo této poddanské povinnosti, byly dodávky dobrovolné a placené. Přesto je hrad běžně využíval a Rakovník vcelku ochotně prádlo půjčoval. Potíž nastávala s nevracením peřin. Například v roce 1575 si stěžovala rakovnická souseda Anna Plaská, že jí bylo z Křivokláta vráceno špatné prostěradlo a že žádá o jeho náhradu. Další stížnost na zadržování peřin, půjčených před několika lety pomínutými, je z roku 1569.³⁰

Obdobně to bylo s poskytováním formanských služeb, neboť objednané zboží musel nechat Rakovník na hrad odvést, za což požadoval zaplatit. V roce 1574 vezli tři formani arciknížeti zboží do Libochovic, jindy zase jeli do Rokycan, roku 1562 dokonce poskytli vozy až do Frankfurtu. Často si však Rakovník stěžuje, že fůr je příliš mnoho, jsou časté a pacholci a koně trpí únavou. Město prosí, aby nebylo o tuto práci tak často žádáno.³¹ Složitější to bylo s půjčováním lidí, koní a tenat pro potřeby lovu, neboť tuto službu musel Rakovník vykonávat i po roce 1588, což mu nařizovalo ustanovení ve jmenovaném královském majestátu. Také zde žádalo město o úlevy, když například v roce 1562 *takových devíti vozův 53 koně a vosob při nich okolo osmdesáti vyslali, kterýžto celou noc a celej den pracujíc, žádný platnosti v tom Jeho Milost arciknížeci neprovedše, hladem a zmožením jsouc ztrápení, sotva domův některé přihnali. Navrátivše se pak zase domův, zprávu nám o tom učinili, že jest poručení se stalo od pana fořtmistra, abychom v pátek tolik koní a pacholkův odeslali, což nám k velikému obtížení i škodě jest i býti by muselo, kdybychom tak častými a nákladnými forami střežování býti měli.*³² Rakovník běžně Křivoklátu poskytoval i seno a slámu, slepice, vejce, kámen, ryby či štiky nebo šrouby, najdeme také listy o proslavených *ptácích zpěvácích*, kteří byli na hradě v dobách arciknížete Ferdinanda oblíbení.³³ Rakovníčtí je dodávali rovněž za peníze. V roce 1597 byla cenná hlavně sousedská výpomoc vyslaná k uhašení ohně na Křivoklátě, za což správa hradu Rakovníku vzorně poděkovala.³⁴

O nutnosti odebírat dříví z křivoklátských lesů jsme se již zmínili. V této záležitosti byl Rakovník na svém nejmocnějším sousedovi zcela závislý. Nešlo pouze o palivo, ale hlavně o dříví stavební nebo jinak kvalitní. Často Rakovník žádá o duby na budování stok či koryt do pivovarů, někdy jsou zmíněny duby pro hřídele nebo k dalším mlynářským zařízením.³⁵ Žádány byly i jedle na prkna, v únoru 1571 prosilo město hejtmana Václava Ouličku o dřevo na výstavbu nových masných krámů.³⁶ Podobně v různě obsahově zaměřených listech vystupují křivoklátské grunty a jejich využívání Rakovnickými, včetně sporů o hranice a pasení dobytka. Hejtman, fořtmistr nebo polesní písař vydávají městu různé pokyny, v jakou roční dobu a na co lze určitě pozemky využívat. Šlo po celou dobu o velmi aktuální téma, které mělo pro Rakovník životní důležitost a objevuje se od středověku až po 19. století.

²⁵ Například SOKA Rakovník, AMR, Kancelářská registra odeslané korespondence 1560–1566, kniha č. 244, inv. č. 259, fol. 78r. Pytláctví se v registrech objevuje málo, například roku 1597 měl vypovědět jakýsi Kříž tesař, *jak jest ke dvěma rohům jelením za Jiskrovým dubem s tovaryšem svým přišel* (SOKA Rakovník, AMR, Kancelářská registra odeslané korespondence 1591–1597, kniha č. 250, inv. č. 265, fol. II/36r).

²⁶ Například roku 1597 byl mlynář Ondřej Příhoda přepaden od Lišanských na cestě a zastřeleni mu psi (SOKA Rakovník, AMR, Kancelářská registra odeslané korespondence 1591–1597, kniha č. 250, inv. č. 265, fol. II/118v). Krátce nato se v této oblasti znovu vyměřovaly hranice (tamtéž, fol. II/145r).

²⁷ Například SOKA Rakovník, AMR, Kancelářská registra odeslané korespondence 1584–1591, kniha č. 249, inv. č. 264, fol. 54r, 281v.

²⁸ Například SOKA Rakovník, AMR, Kancelářská registra odeslané korespondence 1591–1597, kniha č. 250, inv. č. 265, fol. 108v, 116v; 1594–1596, fol. 93v.

²⁹ Například roku 1569 žádal Křivoklát o dodávku *cihel krycích, kteréž se obyčejně jeptišky jmenují, aby ku potřebě hradeckého prodány byly* (SOKA Rakovník, AMR, Kancelářská registra odeslané korespondence 1559–1569, kniha č. 243, inv. č. 258, fol. 235r).

³⁰ SOKA Rakovník, AMR, Kancelářská registra odeslané korespondence 1569–1575, kniha č. 246, inv. č. 261, fol. 176r; 1559–1569, kniha č. 243, inv. č. 258, fol. 250v.

³¹ Například SOKA Rakovník, AMR, Kancelářská registra odeslané korespondence 1559–1569, kniha č. 243, inv. č. 258, fol. 49v, 181v; 1560–1566, kniha č. 244, inv. č. 259, fol. 68r, 162v, 174v.

³² SOKA Rakovník, AMR, Kancelářská registra odeslané korespondence 1560–1566, kniha č. 244, inv. č. 259, fol. 58r.

³³ Například tamtéž, fol. 70r.

³⁴ SOKA Rakovník, AMR, Kancelářská registra odeslané korespondence 1591–1597, kniha č. 250, inv. č. 265, fol. II/26v.

³⁵ Například roku 1568 žádal Rakovník o osm dubů k vedení vody do města (SOKA Rakovník, AMR, Kancelářská registra odeslané korespondence 1559–1569, kniha č. 243, inv. č. 258, fol. 77v).

³⁶ SOKA Rakovník, AMR, Kancelářská registra odeslané korespondence 1569–1575, kniha č. 246, inv. č. 261, fol. 30v.

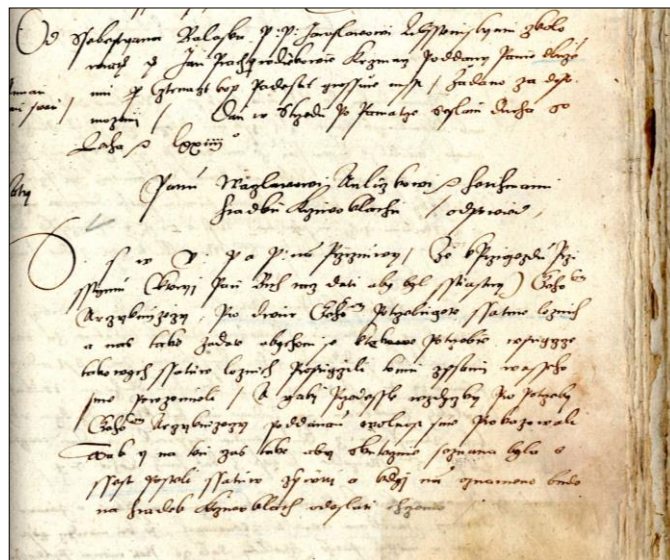
V závěru obsahové charakteristiky rakovnické korespondence s Křivoklátem zmíníme záležitosti obyvatelské, které jsou řešeny ve více jak dvaceti listech. Přistěhovalectví z křivoklátského venkova do Rakovníka nebylo tak časté, dokládá to i malý počet zachovacích a výhostních listů.³⁷ Šlo téměř výhradně o žádosti Rakovníka propustit dotyčeného poddaného kvůli sňatku s povolením, aby se mohl v manželském stavu usadit ve městě. Zachytíme tak přistěhování z Lužné a Pavlíkova, z mírně vzdálenějších vsí například ze Třtice, Řevničova, Hředel, Nesuchyně nebo z Nezabudic. S příbuzenskými vztahy pak souvisí i různé, většinou dědické pohledávky rakovnických sousedů na nemovitostech nacházejících se v křivoklátských vesnicích. Tyto zprávy máme taktéž pouze z více jak dvaceti listů a rovněž se pohybujeme v rámci obcí Pavlíkov, Třtice, Řevničov nebo Nezabudice. Vystupuje tu však i Lubná, Panoší Újezd nebo Hvozd.

Závěr

V prezentovaném příspěvku nás zaujaly především běžné vztahy mezi Křivoklátem a městem Rakovník, které probíhaly ve stejné intenzitě po celé 16. století, bez ohledu na četné správní spory kolem zástav hradu a na finální povýšení Rakovníka do třetího stavu roku 1588. Křivoklát byl příliš blízký a významný soused, jehož pozemky Rakovník obklopovaly a bez nichž mohlo město fungovat jen s velkými obtížemi. Proto nový držitel panství, bývalý český místodržící arcikníže Ferdinand, zvolil silný trest, když Rakovnickým křivoklátské grunty zapověděl. Musel však vědět, že zákaz není možné dodržovat zcela. Běžná výměna zboží a zaběhlé kontakty fungovaly nadále. Korespondence s křivoklátskými úředníky, v jejichž čele stál hejtman, se správních záležitostech týká málo. Ty jsou řešeny s královskou komorou, s císařem, popřípadě s dalšími vysokými úřady nebo se samotným dočasným držitelem panství, jehož však Rakovník nehodlal v této rovině příliš respektovat. Ekonomické potřeby obyvatel a z toho vyplývající trestní záležitosti tak tvoří naprostou většinu sledovaných listů. Podobně na tom byla i korespondence s druhým městským střediskem situovaným na panství, Novým Strašecím, nebo s dalšími hospodářsky potřebnými regiony, které se nacházely severně od Rakovníka a kam také putovala významná část rakovnické korespondence.³⁸

K prostudování rakovnického zázemí a ke komplexnímu zmapování jednotlivých sfér, od bezprostředního okruhu ke vzdálenějšímu okolí, by bylo třeba zpracovat také kontakty s místní drobnou šlechtou. Avšak již pouze nejbližší vsi, Lišany, Lužná, Pavlíkov a Lubná, s nimiž probíhaly kontakty nejintenzivněji, náležely ke křivoklátskému panství. Sousedily přímo s městskými pozemky a procházely tudy komunikace vedoucí do města. Jedná se tedy zhruba o okruh do sedmi či osmi kilometrů od rakovnických hradb. Křivoklát proto nikdy nebyl běžným sousedem, dobré vztahy s ním se vždycky městu vyplácely, navíc volání po správě české komory bylo leckdy marné. Na této úrovni spory rokem 1588 skončily. Rakovnická emancipace se obtížně prosazovala proti četným držitelům panství před rokem 1547, stěžní mohla být úspěšná proti arciknížeti Ferdinandovi v letech 1565–1577, byť ten už tehdy

většinou pobýval v Tyrolsku. V roce 1579, po krátké lobkovicke epizodě, se panství vrátilo koruně a Rakovník mohl zahájit úspěšnou fázi svého úsilí o zbavení se nestálé vrchnosti. Nejistotu v době zástav ostatně Rakovník uváděl jako jeden z hlavních argumentů. Výměna zboží s panstvím i hradem, pěstování dobrého přátelství s hejtmany a dalšími úředníky, posílání dárků, perin a řemeslníků, pastvy na křivoklátských gruntech, to vše probíhalo beze změny nadále.³⁹

List města Rakovník hejtmanovi Václavu Oulíčkov v registrech odeslané korespondence (1574)

³⁷ SOKA Rakovník, AMR, registratura, obyvatelské záležitosti, kart. č. 64, inv. č. 811.

³⁸ ČERNÝ, *Nové Strašecí v korespondenci se Slaným a Rakovníkem v 16. a 17. století*; TÝŽ, *Korespondence města Rakovníka s Kadani v 16. a 17. století*; TÝŽ, *Službu svú vzakazujem, slovné opatrnosti páni sousedé a přátelé naši milí*.

³⁹ Původní verze této studie vyšla v německém jazyce: Jan ČERNÝ, *Die Beziehungen zwischen Pürglitz und der Stadt Rakonitz im 16. Jahrhundert*. In: Jiří Fajt – Markus Hörsch – Vladislav Razim (edd.), *Studia Jagellonica Lipsiensia*, Bd. 17 Křivoklát – Pürglitz. Jagd – Wald – Herrscherrepräsentation, Leipzig 2014, s. 237–245.